

Verslag webinar Droogte: klimaatverandering of peilbeheer, 17-11-2020

Moderator Marjorie Verhoek

Welkom door moderator Marjorie Verhoek, programmaleider Erfgoed Deal. Een jaar geleden is het programmabureau van start gegaan. In dat jaar zijn er veel projecten ingediend rond de problematiek van droogte, klimaatverandering en peilbeheer in het programma klimaat. Omdat het programma ook bedoeld is voor het delen van inhoudelijke kennis, organiseert de Erfgoed Deal samen met de ErfgoedAcademie deze webinars.

Introductie op het thema **Natascha Lensvelt**, *specialist Parken en Tuinen, RCE*

Als specialist parken en tuinen krijgt Natascha veel vragen met name over het versneld afsterven van oude boombestanden. Natascha geeft aan dat een deel van het probleem in het erfgoed zelf gelegen is:

- De lanen zijn deel van de landschapsstijl die 150 jaar geleden in zwang is geweest. Deze zijn nu dus allemaal min of meer aan het einde van de levensfase.
- De lanen werden niet altijd even intensief onderhouden in de afgelopen decennia, waardoor nu hele grote gaten in de parken ontstaan.

Los daarvan is er sprake van een zekere versnelling door klimaatverandering en milieuproblemen:

- het regent niet gestaag en lang zoals vroeger maar kort en hevig, de bodem kan het niet opnemen. Ook zon en hitte kunnen van invloed zijn op bomen, zeker in een verharde omgeving.
- er is sprake van bodemvervuiling die het immuunsysteem verzwakt en er zijn steeds minder vogels en insecten om plaagdieren te bestrijden.
- De tijdsafstemming loopt uit de pas. Er zijn meer stormen, er is relatief late vorst, bomen lopen eerder uit en vriezen dus eerder in.

Het is een complex aan problemen. In dit webinar gaan we in op de rol van erfgoed bij klimaatadaptatie en peilbeheer.

Groen erfgoed heeft een stabiel waterpeil nodig, goed en tijdig onderhoud en een gezond ecosysteem. Ze hoopt op mooie oplossingen vandaag en doet ook een oproep om in je persoonlijke leven iets bij te dragen.

Spreker 1: **Joks Janssen**, *senior onderzoeker PON*.

Joks: klimaatverandering zorgt voor urgentie maar er is sprake van een onderliggend en ouder probleem. Klimaatverandering duwt tegen een, in de basis, ongezond watersysteem. Dat heeft te maken met de manier waarop we eeuwenlang, maar vooral na WOII ons land hebben ingericht. Erfgoed is in de zoektocht naar een nieuwe waterbalans kans en zelfs richtingwijzer .

Hoe ontstaat die enorme droogte?

- De vele regen in piekbuien, op de verkeerde momenten en een bodem en bodemstructuur die de regen niet in voldoende mate kunnen op nemen.
- Een slecht ingericht watersysteem. We hebben ons landschap na een halve eeuw van meerdere rondes ruilverkaveling, ingericht als afwateringsmachine voor de landbouw. Water wordt niet meer geborgen. Klimaatverandering zet dit gegeven op scherp.

Wat zijn de gevolgen:

- Heel Holland zakt. Bodemdaling zorgt voor schade aan woningen (ook monumenten) en CO2-uitstoot.
- Vegetaties en soorten staan onder druk, in zuiden/oosten steeds meer kans op bosbranden
- Door het stelselmatig verlagen van het peilbeheer, is het grondwatersysteem in heide en moerasgebieden te laag, dit leidt, in combinatie met droogte, tot stress in het ecosysteem.
- Na waterclaims nu droogteclaims van boeren bij grondwaterbedrijven.
- Veel schade aan alle soorten erfgoed.

Wat nu? Dit vraagt een enorme mentale switch van waterschappers, natuurorganisaties, we moeten terug naar de bodem als basis en hierbij redeneren vanuit de onderste lagen:

- Op zoek gaan naar een veel robuuster watersysteem, naar een andere vorm van landgebruik, geënt op water en met de bodem als basis, we moeten bergen en bufferen en ons gedrag veranderen.
- Gebruik maken van verleden. De weg van Victor de Stuers: erfgoed als vector, middel als inspiratiebron, richtingwijzer en als bindmiddel en kennisbasis voor oplossingen
- Onze kennis en instrumentarium en onze historische analyses op orde brengen ,
- Het grotere watersysteem ontrafelen
- Knelpunten en kansen in beeld brengen
- Gebruik maken van wat er al is: hydro-biografieën, klimaatstresstesten
- Als Erfgoedsector veel proactiever en zichtbaarder worden en aansluiten bij de droogtetafels van de waterschappen en landbouworganisaties.

Spreker 2: **Ronald van Immerseel**, *specialist Groen Erfgoed, Stichting in Arcadië*

Ronald gaat aan de hand van een aantal casussen in op de problemen van droogte en peilbeheer, die zich voordoen op de landgoederen. Bij landgoederen wordt er gedacht in vier waardes aan de hand van de kleuren: rood, goud, groen en blauw. Rood staat voor de gebouwen, goud voor de interieurs, groen voor de tuinen en parken, blauw voor het water. Naast andere waarden: de natuurwaarden en archeologische waarden.

Rood: door extreme droogte en een laag waterpeil komen de funderingen van de paalkoppen komen bloot te liggen. Hierdoor komt er zuurstof bij en vindt er een proces van oxidatie en rotting plaats.

Goud: is nauw verbonden met rood. Als de fundamenteen niet goed zijn of dreigen te verzakken, heeft dat zijn weerslag op het interieur. (casus Vredenhof aan de Vecht). Door extreme regen en harde bodem lopen ruimtes onder water (casus Calorama).

Groen en Blauw: water, park en tuin. Het droogteprobleem is deel van een groter probleem; de klimaatverandering. Dit leidt ook weer tot andere problemen op de landgoederen. Oplossingen zijn nog moeilijk te vinden. Daar komt bij dat waterschappen en provincies besluiten nemen zonder erfgoed daarbij te betrekken. Ronald pleit ervoor dat erfgoed deel van de oplossing is en mee aan tafel zit.

Een aantal inspirerende voorbeelden:

- macroniveau: herstel oud Rabattenbos (casus landgoed Kranengoor). Hier is een systemische benadering toegepast. Het resultaat is dat het Rabattenbos in zijn cultuurhistorische waarde is hersteld: het is weer watervoerend en bij piekbelasting ontlast het de beken.
- microniveau: het plaatsen van sensoren in de bodem om geplante bomen te monitoren en vochtigheid in de ondergrond te meten (casus Calorama). Hierdoor werden tijd en water bespaard.
- microniveau: (casus Calorama) op de historische autostalling is de waterafvoer losgekoppeld van de riolering. Er zijn twee bezinkputten geplaatst via welke water de bodem in gaat. Het water van het huis wordt naar de vijver geleid.
- microniveau: bloemrijk grasland terugbrengen, dat past beter bij de landschapstijl en leidt tot insecten die de processierups eten.

Hein Elemans, coördinator en projectleider, Waterschap de Dommel.

Hein Elemans is ook projectleider van het project Watermolenlandschap met steun van de ErfgoedDeal.

Hein neemt ons mee in de rol die watermolens hebben gehad in de vorming en de waterhuishouding van ons landschap in de afgelopen 1.000 jaar. Een watermolen op de hoge zandgronden brengt het water in beweging en creëert energie. Brabant was ooit (800 na Christus) net zo nat als Holland.

Wat heeft ons nu gebracht tot de huidige situatie: Brabant is de droogste provincie van Nederland.

- Er wonen 10 x zo veel mensen dan twee eeuwen terug (3 miljoen).
- Daken en wegen voeren regenwater voor 80% af voordat het de bodem in kan zakken

- Elke vierkante meter grond is gebruikt en van een economische doelstelling voorzien, waardoor de ontwateringsbasis met bijna een meter is gedaald.

Het is vijf voor twaalf, volgens Hein. Pas recent is er aandacht voor ruimtelijke adaptie: het klimaatbestendig inrichten van Nederland. Waar staan we nu?

- Het infiltratie- en kwelsysteem is verstoord en is omgeslagen in een systeem van wegzijging.
- De natuur beschadigt onherstelbaar als het te droog is, hoogveen klinkt in, water is hier niet aan te voeren.

En gaan we wat doen of geven we het op?

Watermolenlandschappen kunnen een bijdrage leveren aan de aanpak. Hein bespreekt het voorbeeld van de **Watermolen Spoordonk**, onderdeel van het project *Watermolenlandschappen*. Veertien hectare van de oude vloed (gemeenschappelijk weiland) van de molen zijn door Ark Natuurontwikkeling aangekocht. De gedachte is deze veertien hectare in samenwerking met de provincie toe te voegen aan het Brabants natuurnetwerk.

Hiermee kunnen drie doelen bereikt worden:

- Natuur uitbreiden en grondwaterstand verhogen
- Een gedeelte van de waterkolom op het gebied gebruiken om meer water vast te houden zodat de watermolen beter en langer kan functioneren
- Een gedeelte van het gebied voor klimaatopgaven invullen: water bergen op het moment dat het heel hard regent.

Reflectie door Marjorie met sprekers

Vraag aan Joks: waar moeten we ons hard voor maken?

- Niet doorslaan van ene naar andere systeem. Niet dezelfde fouten maken. We moeten leren van het verleden en de daarin gemaakte fouten.
- Systemische benadering Ronald. Dit is de crux: we moeten het watersysteem in zijn totaliteit bekijken, in samenhang met de bodem en gebruiksfunctie.
- Een nieuwe en andere manier van kijken, ook voor erfgoed. Niet alleen naar het object maar het object als deel van systeem. Dan zie je ook kansen. Deze moeten we verzilveren. Zijn we in staat om aan die droogtetafels te zitten, hebben we ons verhaal op orde, zijn we voldoende in beeld en zijn we actief genoeg.

Vraag aan Ronald: is de lagenbenadering ook toe te passen op het landgoed?

- Erg belangrijk is de kennis van de hydrologie, die moet je in vingers zien te krijgen.

Hein: Projecten zijn alleen mitigerende maatregelen. Erfgoed is geen oplossing, maar wel en vooral een instrument voor bewustwording voor watertekort en draagvlak voor oplossingen.

*Het laatste woord is aan **Natascha***

Natascha voelt zich gesterkt om met volle energie **erfgoed zichtbaar te maken voor burgers, erfgoed als mooi middel om problematiek te communiceren.**